

פסיקת הלכה בשעת הדחק – יונתן זירינג

1. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ג עמוד ב

בעלי אספות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרעה אחד - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב + שמות כ' + וידבר אלהים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

2. תלמוד בבלי מסכת נדה דף ט עמוד ב

ת"ר, מעשה ועשה רבי כר' אליעזר, לאחר שנזכר אמר: כדי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. מאי לאחר שנזכר? אילימא - לאחר שנזכר דאין הלכה כר' אליעזר אלא כרבנן, בשעת הדחק היכי עביד כוותיה? אלא - דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, ומאי, לאחר שנזכר - לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה, אלא רבים פליגי עליה, אמר: כדי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק.

3. ספר אור זרוע ח"א - הלכות ערלה חדש ושביעית סימן שכח [וה' סוכה סימן שז' וכן נפסק בט"ז י"ד רצג]

ותו הואיל והמשניות והתנאים חלוקים בדבר וחזינן נמי אמוראים דאיכא דעבדי הכי [ואיכא דעבדי הכי] ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר ואיכא שעת הדחק דאי אפשר לן שלא לקנות תבואה מן העכו"ם אית לן לסמוך על סתם משנה והתנאים והאמוראים דסברי חדש ח"ל דרבנן ולא חיישי' לספיקא. כההיא פ"ק דנדה מעשה ועשר ר' כר' אליעזר לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. והוינן בה מאי לאחר שנזכר. אי לימ' לאחר שנזכר דאין הלכה כר"א אלא כרבנן בשעת הדחק היכי עביד כוותי'. אלא דלא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר ולאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עלי' אלא רבים פליגי' עלי' אמר כדי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק. הא למדת שסומכין על דברי יחיד במקום רבים בשעת הדחק. כש"כ הכא דרבים ורבים ניהו שיש לסמוך עליהם בשעת הדחק. ותנן פ"ק דמס' עדיות ולמה מזכירין דברי היחיד במקום המרובים הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה ב"ד את דברי היחיד ויסמוך עליו. פי' בשעת הדחק. ור' יהודה דאמר התם למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר אדם כך מקובל אני אומרים לו כדברי איש פלו' שמעת. לא פליג את"ק. אלא ר' יהודה איירי שלא בשעת הדחק שמבטלין דברי היחיד ועושין כדברי המרובין. אבל בשעת הדחק מודה ר' יהודה שסומכי' על דברי היחיד אפי' במקום המרובין הואיל ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר להדיא כדברי המרובין. הלכך כש"כ הא דאתינא עלה דרבים ורבים ניהו ואיכא דעבדי הכי ואיכא דעבדי הכי ואיכא שעת הדחק דלא אפשר לן שלא לקנות תבואה ולחם מן העכו"ם. ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר כש"כ דסמכי' אתנאי ואמוראי דסברי חדש ח"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן אלא ודאי אותם ישראלים שיש להם שדות בח"ל וחורשים לאחר הפסח וזורעים וקוצרים ההיא תבואה ודאי אסורה היא עד שיבוא הפסח לשנה הבאה ויתירנה האיר המזרח כך נראה בעיני אני יצחק ב"ר משה נב"ה:

4. שו"ת חכם צבי סימן ק

אשתו של חכם אחד שהיה רגיל לגרוס משניות בע"פ מתה ביום שני של יו"ט ראשון דפסח והוריתי לו שהרשות בידו לחזור על גירסאות משניות השגורות לו בע"פ בכל המועד כולו ואף דאין קי"ל דברים שבצינעה נוהג חזא דאין לך דבר האבד גדול מזה שאם לא יחזור עליהם ודאי ישכח אף דלא אשכחן היתר לדבר האבד אלא במידי דאינו משמח ממש ועוד דע"כ לא אסרינן ליה לאבל בד"ת אלא בשאר ימות השנה דאם אינו עוסק בדברים המשמחים יעסוק בדברים הרעים שבירמיה ובאיוב וקנינות וה"ל אבלות וכיוצא אבל ברגל דודאי אינו נכון להתעסק בדברים האמורים אינו נכון לישב ובטל מד"ת מכל וכל ועוד דבכה"ג כדאי הרמב"ם ז"ל האומר שאין אבלות נוהג ברגל ואפילו דברים שבצינעה לסמוך עליו ועיין בטור וב"י סי' שצ"ט שאין הרמב"ם יחיד בדבר וכיון שכן נראה דאפי' באין לו פסידא האמור במשניות השגורות לו בע"פ אלא שאם לא ילמוד ישב בטל נמי שרי שהרי בדיני אבלות אין נכון ללמוד ברגל יש לסמוך על הרמב"ם וסייעתו ללמוד ביו"ט כל פקודי ה' ישרים כדאי' בריש נדה ד"ז = דף ז' = וט' אמרי' כ'די הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק אי משום הפסד טהרות אי משום שני בצורות ודין עדיפא דת"ת כנגד כלם ואף דהתם אמרי' דאי אתמר דלית הלכתא כר"א בשעת הדחק נמי לא סמכינן עלי' והכא הרי כ' הב"י דלית הלכתא כוותי' דהרמב"ם ודאי לא דמי פסק התלמיד לפסק הרב ב"י שהרי כמה מהבאים אחרי חלקו על הרבה מפסקיו ועוד דאיהו גופיה לא פסיק הלכתא כוותי' אלא מטעם דרבי' חולקים עליו ועוד דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל ואפילו יחיד לגבי רבים אלא דבדברים שבצינעה מסתבר טעמייהו דהאוסרים עב"ז לענין ת"ת שכל חפצים לא ישוו בה שפיר דמי לסמוך על המקילין דלא מיסתבר כלל למימר שילמוד בכל הרגל כולו בדיני אבלות ודברים רעים שבירמיה אלא בפקודי ה' ישרים משמחי לב כנ"ל.

5. חזון איש ממאמרו של ר' הלפגוט – "שעת הדחק כגורם בפסיקת הלכה"

כאמור, לא כך היא שיטת מרן החזון-איש. הוא קובע (יו"ד סי' קנ), שבמקום שנחלקו הפוסקים, "אם רוב הפוסקים מסכימים לדעת אחת, אין סומכין על היחיד אף בשעת הדחק, דזה מקרי אתמר הלכתא. וכש"כ כשאין פלוגתא באחרונים - וכגון שנחלקו בדורו של הרמב"ם והסכימו הרא"ש והר"ן לדעת אחת מהם, או שהכריעו השו"ע והאחרונים לדעת אחת דזה מקרי אתמר הלכתא." בהמשך דבריו הוא דוחה את שיטת בעל חכם-צבי הנ"ל

שולחן ערוך חושן משפט סימן כה סעיף ב

טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירוש, ועשה כאחד מהם ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד...

הגה: ולא יאמר האדם: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר, טו] אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות, הרשות בידו; ... ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא; ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל. ודוקא אם ב' החולקים הם שוין, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפילו בשעת הדחק, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה. וכן אם היה יחיד נגד רבים, הולכים אחר

רבים בכל מקום (רשב"א סימן ר"ג /רנ"ג/, יט כא) ואפילו אין הרבים יח) מסכימים מטעם אחד, אלא כל אחד יש לו טעם בפני עצמו, הואיל והם מסכימים לענין הדין נקראו רבים ואזלינן בתרייהו (מהרי"ק שורש מ"א /צ"ד/). ואם היה מנהג בעיר להקל, מפני שחכם אחד הורה להם כך, הולכין אחר דעתו. ואם חכם אחר בא לאסור מה שהם מתירין, (יט) נהוג בו אסור (תשובת הרשב"א סימן רכ"ג /רנ"ג/). כדא כל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים, והפוסקים האחרונים חולקים עליהם, כמו שלפעמים הפוסקים חולקים על הגאונים, הולכים כ) אחר האחרונים, דהלכה כבתראי מאבבי רבא ואילך (מהרי"ק שורש פ"ד). אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוה שמיע להו הוה הדרי בהו. (מהרי"ק שורש צ"ו /צ"ד/)

6. ש"ד פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב)

והב"ח תמה עליו על מ"ש אפילו בשעת הדחק אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה כו' ולא ידענא מאי קשיא ליה דהרי מפורש ברשב"א שם דדוקא בשעת הדחק שיש בה הפסד מרובה שרי ועוד דהא הב"ח גופיה אסיק דנקטינן כהרשב"א ודלא כהתו' דמתירין אפי' בשאר שעת הדחק דליכא הפסד מרובה עכ"ל א"כ ודאי דברי הרב פשוטים ור"ל דאין סומכין עליו אפילו בשעת הדחק היכא דליכא הפסד מרובה אלא אם כן היה ג"כ הפסד מרובה וכשיש הפסד מרוב שרי דהיינו שעת הדחק:

עוד האריך הב"ח בכמה דקדוקים להוכיח שהרשב"א לא התיר בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה אלא ביחיד נגד רבים אבל לא בקטן נגד גדול ממנו בחכמה ובמנין ודלא כהרב והוציא דברי הרשב"א שם בפשטן וכל מעיין בצדק ישפוט שדברי הרב ברורין ואין צורך להאריך בדברים פשוטים...

ועוד תימה על דבריו כיון דביחיד נגד רבים סומכים בהפסד מרובה אע"ג דהלכה כרבים דאורייתא הוא וכדאיתא בפרק הזהב גבי יצאת בת קול הלכה כר' אליעזר בכל מקום ולא אשגחו ביה שכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות וכן הוא בדוכתי טובי וכל הש"ס ופוסקים מלאים מזה כ"ש בקטן נגד גדול והיאך יעלה על הדעת דגדול נגד קטן שלא הוזכר בתורה ולא במקומות ידועים בש"ס ופוסקים יהא עדיף מרבים נגד יחיד, ועוד דהא הרמב"ם וסמ"ג ושאר פוסקים שאביא לקמן ס"ל דאין חילוק בין קטן נגד גדול וע"כ הם מודים ביחיד נגד רבים הלכה כרבים א"כ ע"כ זכות הרבים עדיף: עוד נראה מבואר מדברי הב"ח דהא דמתיה הרשב"א בהפסד מרובה ביחיד נגד רבים היינו אפי' באיסורא דאורייתא... והיאך אפשר לעקור דבר תורה בהפסד מרובה והלא כך הוא גזרת המקום לילך אחר הרבים ומה בכך שהוא הפסד מרובה ועוד שהרי הורגין נפשות ומחרימין ומפקירין ומאבדין ביד ע"פ הרוב ועיר הנדחת נדונין ע"פ הרוב והרי אין לך הפסד מרובה גדול מזה...

מיהו נראה דדוקא בשאין הגדול רבו אבל אם הוא רבו גם להרמב"ם וסייעתו אין סומכין על הקטן דהלכה פסוקה היא בכמה מקומות בש"ס שאין הלכה כתלמיד במקום הרב וחזר הדין הזה להיות כדין קטן אצל גדול לדעת הרשב"א... [אולם עיין בר"ן בשבת]

ג ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה או בהפסד מועט לעני בדבר חשוב או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב או לכבוד אורחים...

ד וכל זה שכתבו היינו בסתם אבל אם תמצא לפעמים עוד צד היתר אחר הן מן הש"ס או שקול הדעת וכיוצא בזה יש לעשות כפי מה שיראה בעיניו ואין לדיין אלא מה שענינו רואות אם הוא בר הכי שיוודע להכריע ולהבין ולהורות, ומטעם זה אם תמצא באיזה מקומות בש"ס ופוסקים דברים סותרים לכללם אלו הוא מפני שיש שם איזה צד או טעם אחר: ה זה שתמצא בכמה מקומות בדברי המחבר והרב או שאר אחרונים שמביאים בתחילה סברא אחת בסתם ואחר כך יש מי שמתיר או יש מי שאוסר או יש מתירין או יש אוסרים או יש מי שחולק או יש חולקים הוא מפני שנראה להם עיקר כהסברא שכתבו בסתם והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם ועל כן צריך עיון וישוב הדעת מפני מה היא טפלה אם מפני שהוא קטן נגד גדול או תלמיד נגד הרב או יחיד במקום רבים ועל הדרכים שאמרנו ואם היא טפלה מחמת שהיא בעיניהם בחזקת קטן נגד גדול כיון שאינו בביור קטן נגד גדול לא מהדרין עובדא אם עשה להחמיר באיסור דרבנן ואם הוא איסור תור' אין להורות כסברא הטפלה לא להחמיר ולא להקל אפי' בשעת הדחק ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה:

7. ש"ת משפטים ישרים חלק א סימן רלח

שאלה שני חכמים נחלקו בדין ואחד שלח דבריו לחכמים והסכימו עמו אם בזה ג"כ אמרינן אחרי רבים להטות או לא.

תשובה נראה ברור דלא מיקרו רבים אלא בהיותם בועד אחד זה לעומת זה וכלשון חכמים בכל מקום נמנו וגמרו וכאשר היו הסנהדרין עומדין כגורן עגולה אבל על ידי אגרות וכתבים לא מיקרו רבים ותועלת שלוח הפסקים ממקום למקום הוא לשני פנים או להסכים עם החכמים שהסכימו ופסקו מה שפסקו או לשלא ילך המתחייב בדין ויביא פסק מעיר אחרת לסתור פסק אלו באיזה ראייה ברורה שיוודו בה גם החכמים שכנגדו רוצה לשכך דעתו הזוכה להיות בטוח בדינו או לאיך גיסא שמא יביא שום א' איזה ראייה שיוודה בו החכם המחייב אבל ליקרא אחרי רבים להטות לא רק במעמד א' ובוועד א'. ואין לפקפק בזה מהא דפסקינן בכל מקום כרבים במקום יחיד דהתם נמי מעיקרא היו במעמד א' ובוועד א' וכן בית הלל ובית שמאי דאמרינן בגמ' יצתה בת קול ואמרה הלכה כבית הלל. ומקשינן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים התם נמי בבית המדרש כולם יחד היו יושבים ונושאים ונותנים זה לעומת זה ומעולם לא פסק מנהג נאה זה מישראל עד אשר באו ימי הרעה דורות אלו שכל אחד בונה במה לעצמו ונעשית התורה כאלף תורות ח"ו לכתוב כל א' במחשכים טרפו בקלפי וחבשו בטמון. אבל מנהג משה רבינו ע"ה ורבתינו הראשונים תלמידי להמנות על כל דבר ספק והלכה חדשה וכאשר ישאו ויתנו על פי הרוב יקום דבר המשפט וזהו אחרי רבים להטות באמת וישר.

והמנהג שנהגו הפוסקים לפסוק כרבים במקום יחיד אף אם הם דברי הרבים בספרים אינו מחמת הדין של אחרי רבים להטות שהרי כמה פעמים פוסק הפוסק כא' במקום רבים ומנהגינו לפסוק כש"ע אף במקום שנמשך אחר הרמב"ם והר"ף

ורבים חולקים עליהם והש"ך ז"ל כמה פעמים מביא כמה פוסקים נגד הש"ע ואנו פוסקים כש"ע נאמר שאנו עוברים תמיד על מאמר אחרי רבים להטות ואיך העלימו הדורות עיניהם ממצות עשה של תורה אחרי רבים להטות ואין פוצה פה. אלא ודאי הדבר ברור כמ"ש דלא שייך כלל אחרי רבים להטות אלא במעמד א' ובועד א' שישמע כל א' דברי חברו פה לפה ומ"מ כשרואה הפוסק המחפש לקבוע הלכה כמאן והדבר בעיניו מצד עצמו אין לו הכרע אומר שאחר שרבים גלו דעתם בדין זה וא' גלה דעתו להיפך טוב לפסוק כרבים דהוי כעין אחרי רבים להטות ואפילו לא נצטוינו מצוה זו בתורה כן היה עושה הפוסק ואפילו במילי דעלמא ובכל דבר עצה על כל דבר אחר שהוא חסר דינא להכריע בשום דבר ועצה להכריע על פי אחרים מסתמא עושה כשני דעות או שלשה ויותר נכון לסמוך עליהם מלסמוך על א' כן עושים הפסקנים בכל דור ובכל זמן ובכל מקום ולא אתו עלה כלל מחמת אחרי רבים להטות אלא לאסמכתא ורמז בעלמא. ובזה ניחא מה שהקשה הש"ך על הב"ח בסוף סי' רמ"ב בהגהות איסור והיתר שכתב הב"ח דסמכינן על יחיד בהפסד מרובה ותמה עליו דהא סוקלין על פי הרוב ואין הפסד מרובה גדול מזה. ולפי מ"ש לא ק' מדי. וזכורני שכדברים האלו כתב מוהר"ר יעב"ץ זלה"ה בקצרה בפסק א' שאין בפסקים המשתלחים ממקום למקום דין אחרי רבים להטות כלל וכלל כי אם בהיותם במעמד א' ובועד א' עכ"ד ז"ל.